

Personalinis bibliografijos leidinys: struktūra, socialinė paskirtis ir funkcijos

Nijolė Raudytė, Šv. Pranciškaus onkologijos centras

KONFERENCIJA 2017-10-12, Lietuvos medicinos biblioteka

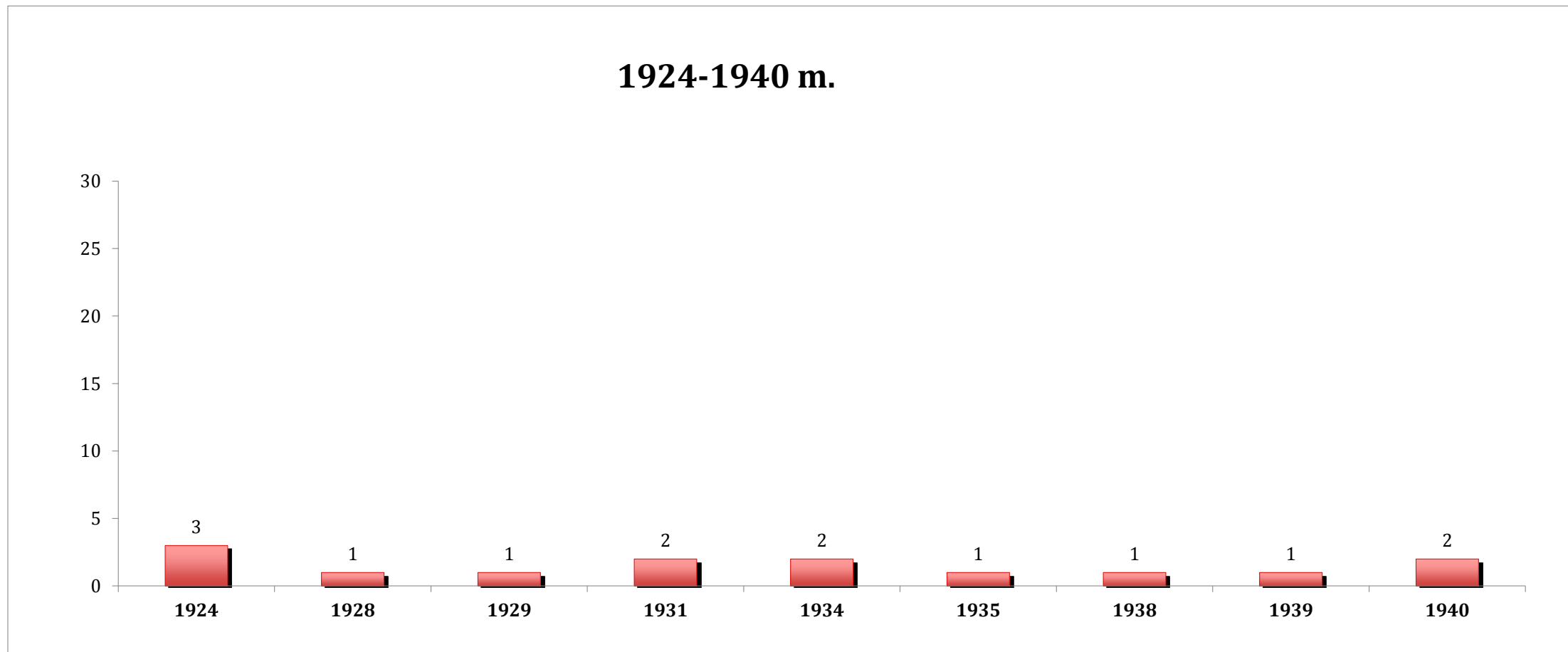
Pranešimo tikslas

Personalinių bibliografijos leidinių produkcija liudija jų populiarumą, poreikį bei pripažinimą visuomenėje.

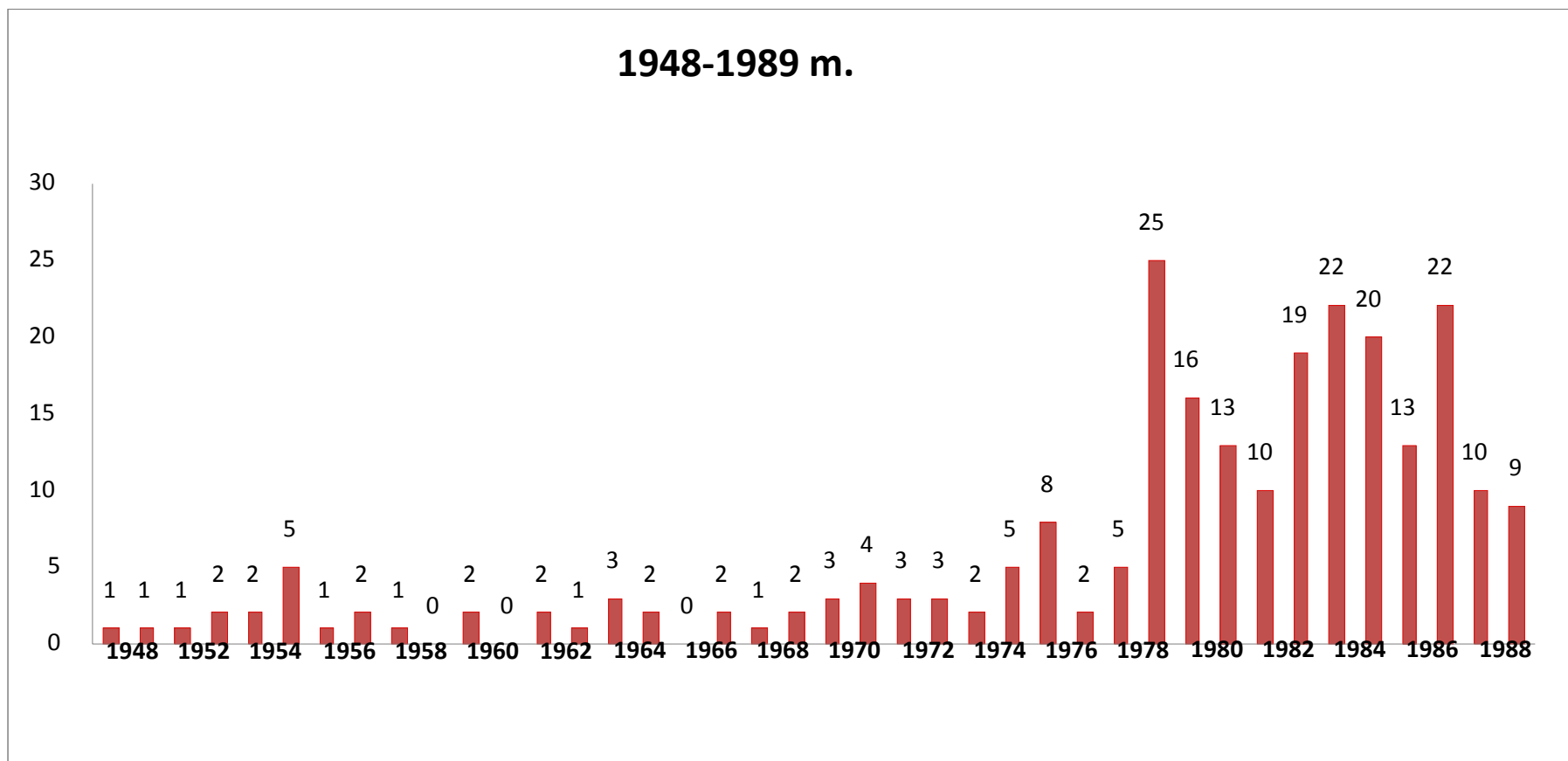
Pristatymu siekiama atkreipti dėmesį į glaudų ryšį tarp socialinės paskirties, atliekamų funkcijų ir struktūros. Pagrindinė problema, išryškėjusi bibliografinėje praktikoje, yra dažnas šių nerašytų reikalavimų nepaisymas.

Tai patvirtina trijų laikotarpių (1921-1940 m.; 1941-1990 m.; 1991-2016 m.) Lietuvos personalinių bibliografijos leidinių tyrimas.

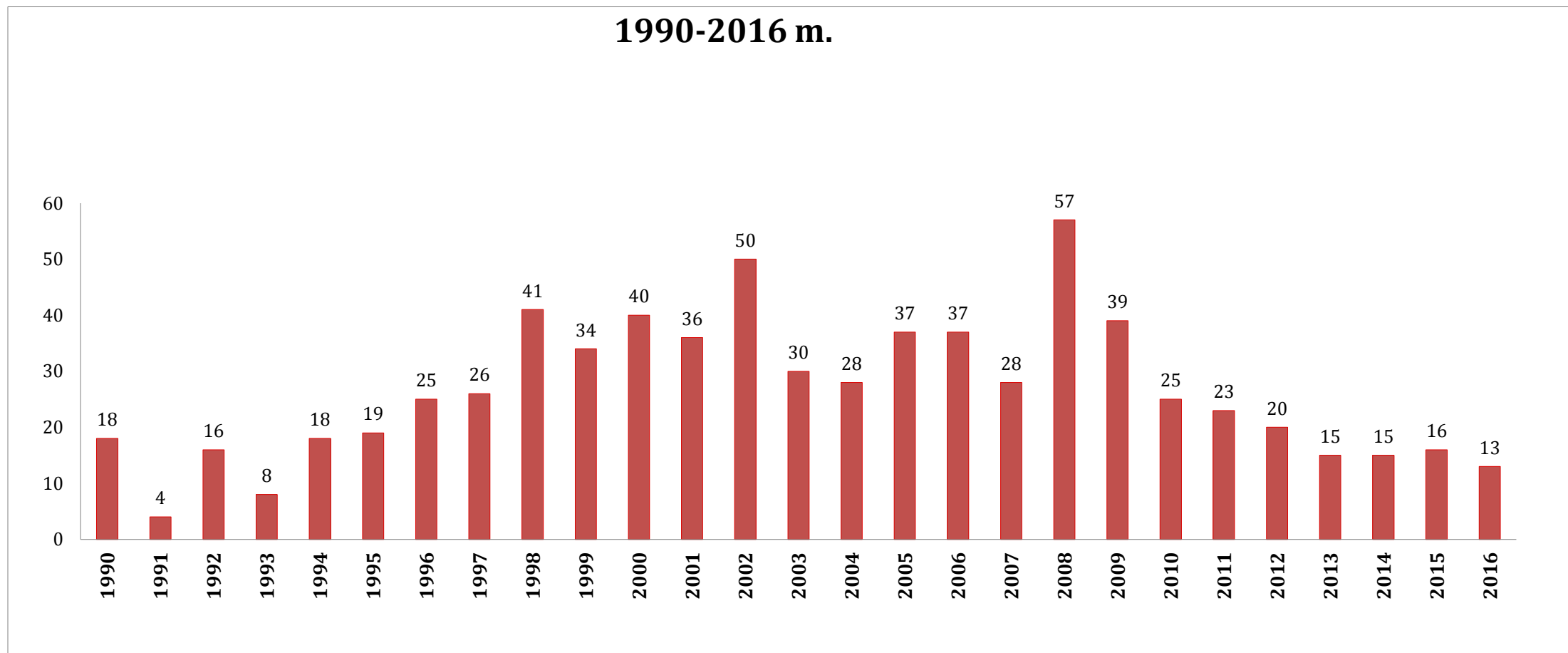
Personaliniai bibliografijos leidiniai tarpukariu: 1924-1940 m. - 14 pav.

Sovietmečiu (1948-1989 m.), Lietuvoje išleisti 245 pavadinimų spausdintiniai personaliniai bibliografijos leidiniai, vidutiniškai – po 6 pavadinimus per metus

Po Nepriklausomybės atgavimo 1990–2016 m. 757 pav., 28 pav. per metus

2012-2016 m. - vidutiniškai kasmet po 16 pavadinimų

2012 m. -20

2013 m. -15

2014 m. –15

2015 m. -16 (el. – 10)

2016 m. - 13

Struktūra kaip paskirties ir funkcijų realizavimo priemonė

Daugelis terminų, vartojamų asmenims skirtiems bibliografinės informacijos ištekliams apibrėžti, apsiriboja tik struktūrinių dalių išvardijimu ir dažniausiai nusako minėtų išteklių rūšį (Е. КОЗЛЕНКО, 2011).

Bibliografijos praktikoje ypač trūksta metodinių nurodymų kaip vartoti bibliografinės informacijos išteklių pavadinimus, kurie kartu nusakytų ir išteklių struktūrą.

Personalinių bibliografijos leidinių vidinę struktūrą sudaro:

- ***Pagrindinė dalis*** (bibliografinis tekstas):

Bibliografuojamasis objektas asmens darbų bibliografinė informacija (dokumentai);

bibliografinė informacija apie asmenį;

- ***Pagalbinė dalis***: Pratarinė, įžanga, gyvenimo ir veiklos datos, biografija, rodyklės: vardų, antraščių, vertimų, dalykų ir kt., turinys, ikonografija ir kt.

Personalinės bibliografinės veiklos objektai evoliucijos eigoje ne panaikina vienas kitą, bet metodinių sprendimų procese sukuria naują produktą, ne tik turintį naujas savybes, bet ir išsaugantį prieš tai buvusias. Evoliucija šiuo atveju vyksta ne laike, bet struktūroje.

(Е. КОЗЛЕНКО, 2009)

Bibliografijos produkcijos papildymas
personalinės bibliografijos leidiniais,
turinčiais naują struktūrą ir galimybes, leidžia
juos panaudoti daugiaaspektiškai ir tuo pačiu
praplėsti funkcinės galimybes.

Analizuojant vidinės struktūros evoliuciją, išskiriami keturi personalinių bibliografinės informacijos šteklių tipai:

- ištekliai, pateikiantys bibliografinių duomenų apie asmens darbus (dokumentus);
- ištekliai, pateikiantys bibliografinių duomenų apie asmens darbus (dokumentus) ir literatūrą apie asmens darbus;
- ištekliai, pateikiantys bibliografinių duomenų apie asmens darbus, literatūrą apie asmenį ir jo biografinę informaciją;
- ištekliai, pateikiantys bibliografinių duomenų apie asmens darbus ir jo biografinę informaciją.

Jie skiriasi rengimo metodikos procesų parinkimu ir bibliografinio atspindžio objektu pagrindinėje ir pagalbinėje štekliaus (leidinio) dalyje.

PBI išteklių socialinės paskirties kaita padeda susiformuoti naujai leidinio vidinei struktūrai

Pavyzdžiui: rekomendacinėje bibliografinėje veikloje naudojami analitiniai ir kritiniai metodai, todėl rekomendaciniai bibliografinės informacijos ištekliai nuo kitos paskirties bibliografinės produkcijos skiriasi rengimo metodika: pagrindine dalimi (bibliografinio įrašo struktūra, klasifikavimu) ir pagalbine dalimi (tekstu, pagalbinėmis rodyklėmis ir kt.). Tai ir lemia rekomendacinio bibliografinės informacijos ištekliaus, kaip informacinio-švietėjiško ištekliaus, savitumą ir vertę. *Pastarajame dešimtmetyje atkreiptas dėmesys ir į rekomendacinio bibliografinės informacijos ištekliaus pagalbinę (tekstinę) dalį* (S. Bavinas, 2011)

I PAVYZDYS. Mokslo personalinių bibliografinės informacijos išteklių vidinė struktūra

Rodo bibliografinės atrankos pilnumą ir išsamumą.

Objektas - kūriniai, išėję atskirais leidiniais, išspausdinti rinkiniuose ir periodikoje, korespondencija ir straipsniai, išsami medžiaga apie asmenį, taip pat ir jam skirta medžiaga, paminėjimai kitos tematikos knygos bei straipsniuose ir kt.

Nemažą objekto dalį sudaro medžiagos, kuri anksčiau nebuvo raštų rinkiniuose, įtraukimą.

Rengėjai stengiasi kuo išsamiau pateikti kūrinių vertimus į kitas kalbas, suregistruoja sunkiai prieinamą archyvinę-dokumentinę medžiagą įvairiomis kalbomis.

Pagalbinėje leidinio dalyje pateikiama biografinė, memuarinė ir kritinė medžiaga. Joje atsispindi asmens kūrybos vieta kultūros sistemoje, įvairių sričių atstovų požiūris, tam tikro laikotarpio meno, literatūros ar mokslo problematika.

Personalinis bibliografijos išteklius- kaip mokslinis tyrinėjimas

Dažnai mokslo personalinių bibliografijos išteklių rengėjai stengiasi pateikti tokią medžiagą, kuri parodytų asmens veiklos ir kūrybos sąlygas, asmens populiarumą, jo kūrybos paplitimą.

Dažnai įtraukiama gausi informacinė medžiaga, turinti svarbią reikšmę tyrinėjant asmens biografiją ir ruošiant monografijas apie juos. Dokumentų bibliografinė charakteristika išsami: daugelyje pateikiamos anotacijos bei knygų turiniai.

Prie bibliografinio įrašo specialiai pažymima medžiaga, neperžiūrėta *de visu*, anotacijose taip pat gali būti pateikta kūrinių istoriografija.

Rengiant mokslo personalinius bibliografinės informacijos išteklius kaip patarėjai dalyvauja mokslininkai ir kultūros sričių atstovai, rengėjai bendradarbiauja su mokslo įstaigomis.

PBL informacinę vertę lemiantys kokybės kriterijai

- *bibliografinių žinių pilnumas,*
- *biografinių duomenų tikslumas* (griežtas datų, faktų, įvykių informacijos bei pakankamų žinių apie asmens socialinę kilmę, išsilavinimą, profesinę, mokslinę, pedagoginę, visuomeninę veiklą bei karjerą pateikimas),
- *metodikos ir funkcinių galimybių* dermė.

Tai sukuria personalinio bibliografinės informacijos išteklius „reputaciją“, padidina jo informacinę vertę (*Potepalova N., 2008*)

PBL socialinė paskirtis, funkcijos, rūšis ir vidinė struktūra

tam, kad realizuotų tikslą, turi būti itin glaudžiai tarpusavyje susiję, o tai reikalinga numatyti iš anksto išteklių rengimo metodikoje.

Personalinis bibliografinės informacijos išteklis, kuris neturi konkrečios panaudojimo srities yra greitai „išstumiamas“ iš sociokultūrinės sistemos.

PBL parengimo metodikos problemos, dėl kurių PBI išteklių praktinio panaudojimo galimybės ribojamos:

*valstybinių standartų nesilaikymas,
neteisingas terminų naudojimas,
neišspręsti bibliografinės atrankos klausimai,
grupavimo klaidos, pagalbinių rodyklių,
biografijų sudarymo netikslumai ir kt.*

(O. JANONIS, 1987. Dėl personalinių bibliografinių leidinių)

SOCIALINĖ PASKIRTIS

Amerikos bibliotekų asociacijos Bibliografijos ir paslaugų vartotojams asociacijos *bibliografijos išteklių rengimo gairės* atsirado kaip „bibliografijos išteklių vertinimo kriterijus“
rengiant bibliografinės informacijos išteklius yra
privaloma juose *aiškiai apibrėžti paskirtį ir taikymo sritį*

Guidelines for the Preparation of a Bibliography. [interaktyvus]. 2010, prieiga internete
<<http://www.ala.org/rusa/resources/guidelines/guidelinespreparation>>

Nuo bibliografinės informacijos išteklių socialinės paskirties priklauso metodikos sprendimai:

- *bibliografinės atrankos,*
- *dokumentų bibliografinės charakteristikos,*
- *bibliografinio grupavimo,*
- *bibliografinės informacijos išteklių žanro pasirinkimas*

(O. JANONIS,, 2009)

Personaliniai bibliografinės informacijos
ištekliai, kaip tikslinės bibliografinės veiklos
rezultatas, atitinkantis vartotojų poreikius, įgyja
tokias vidinės struktūros formas, kurios padeda
realizuoti šią atitiktį.

PBL klasifikavimas atliktas remiantis:

J. Čepytė „Bibliografinių priemonių klasifikavimas“ (1983),

Personalinė bibliografinė informacija- specialiosios bibliografinės veiklos rezultatas

Specialaus bibliografinio aprūpinimo sritys: **mokslas, gamyba, socialinė sfera, švietimas, savišvieta** ir kt.

Terminai, apibrėžiantys specialiosios bibliografijos rūšis: *rekomendacinė, mokslo-pagalbinė (mokslinė-informacinė), gamybos (gamybos pagalbinė), socialinė-pagalbinė, mokymo-pagalbinė, savišvietos, mokslo populiarinimo* (O. Koršunovas, 2009).

Masiniai rekomendaciniai (patariamieji)

Ištekliai, skirti konkrečiam tikslui realizuoti, bet neturintys adresato, smulkūs *masiniai rekomendaciniai (patariamieji)* personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai į pagalbą savišvietai – atmenos, sąrašai, katalogai, lankstiniai ir kt.

Misija - labiau šviečiamoji-kultūrinė.

Rekomendaciniai (patariamieji)

Po 1990 m., vykstant pertvarkai Lietuvos ir kitų postsovietinių šalių sociokultūrinėje sistemoje, pastebimas rekomendacinių (patariamųjų) bibliografinės informacijos išteklių, turinčių šviečiamąją ir kultūrinę misiją, sunykimas.

Rekomendacinės bibliografijos sisteminė krizė (С. БАВИН, 2011).

Mokslo PBI ištekliai

Paskirtis - į pagalbą mokslo tiriamajam darbui, o ne plačių skaitytojų sluoksnių (masinio) poreikio tenkinimas.

Terminas *mokslo bibliografinės informacijos ištekliai* atsirado Sovietų Sąjungoje XX a. 6-ojo dešimtmečio viduryje, o *pirmieji spausdintiniai mokslo pagalbiniai bibliografinės informacijos ištekliai* pasirodė Europoje XVI a. <..> atsirado paties mokslo gelmėse ir iki šiol daugumą jų rengia įvairių sričių mokslininkai. Užsienyje vietoj šio termino dažniausiai vartojami terminai „specialusis bibliografinis išteklius“ arba „šakinis bibliografinis išteklius“ (O. JANONIS, 2009).

Požiūris: bibliografinė veikla- mokslinė veikla

Personaliniame bibliografijos leidinyje kiekvienos mokslo ar veiklos šakos informacijos turinio diferenciacija atliekama pagal priimtą ir naudojamą toje šakoje informavimo struktūrą.

Todėl susiformavo dar ir šiandien dažnai sutinkamas mokslininkų požiūris, kad

šakinė bibliografinė veikla turi būti suvokiama kaip mokslinė veikla ir būtų tikslinga jai suteikti mokslo pagalbinės disciplinos statusą akademiniuose įstaigose,
ypač tokių sričių kaip literatūros ar istorijos mokslas.

FUNKCIJOS - PASKIRTIES REALIZAVIMO PRIEMONĖ

Į personalinės bibliografinės informacijos galimybių išplėtimą ir funkcijų tyrimus dėmesys atkreiptas XX a. paskutiniame ir XXI a. pirmajame dešimtmetyje bibliografijos teoretikų:

Baltarusijoje - J. Kozlenko,

Rusijoje – A. Krimskaja, N. Kozačiok, N. Potepalova,

A. Ježovas, T. Zacharčuk ir kt.

Pirmoji PBI funkcijų grupė

Tradicinės bibliografinės informacijos socialinės funkcijos, būdingos bet kuriai bibliografinės informacijos rūšiai:

paieškinė, komunikacinė ir įvertinančioji.

*Jos nesikeis, tačiau atsiras daugiau jų realizacijos būdų ir priemonių
(O. Koršunovas).*

Antroji funkcijų grupė

būdingos personalinei bibliografiniai informacijai kaip informacijos ištekliui:

**socialinė-laikinoji (mnemoninė arba atminties išsaugojimo),
socialinė-erdvinė,
švietimo,
ugdymo,
ideologinė,
hedonistinė,
autorius saviraiškos ir kitos funkcijos**

(Е КОЗЛЕНКО, 2010)

Atminties išsaugojimo (mnemoninė) funkcija

Personologinis požiūris praplėtė objektą -
įvedė **ego dokumentų**

sąvoką ir kurią traktuoja kaip *individualios patirties ataskaitą, kuri įgaunama asmeniniais veiksmais dalyvaujant socialiniame gyvenime*

(N. Potepalova)

Šaltiniotyrinė funkcija

Personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai, skirti regionų kultūros ir meno veikėjams, ne tik atspindi vietovės kultūrinius pasiekimus, bet ir patys tampa savitu *istoriniu kultūriniu tyrinėjimu, kurio kontekste sukuriamą laikiną kultūrinę erdvę kaip natūrali kūrybinės asmenybės tapymo ir vystymosi terpė* (H. КОЗАЧЕК, 2008).

Trečioji grupė - specialiosios funkcijos

Jos būdingos personalinei bibliografiniai informacijai, kaip unikalios informacinei struktūrai tam tikroje srityje – moksle, kultūroje, mene.

Bibliografinio identiteto funkcija kuria asmenybės tapatybę

(J. Furneris , 2009).

Personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai, funkcionuodami sociokultūrinėje sistemoje, nuolat pateikia žinias apie asmenybių įgytą identitetą – mokslininko, menininko ar rašytojo.

Žinių vadybos mokslinėje komunikacijoje funkcija

Personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai kaip žinių vadybos įrankis gali administruoti mokslinės informacijos mainų procesus bei paskatinti dalijimąsi patirtimi, pateikti naujas formas naudingos informacijos gavimui, sumažinti jos nepanaudojimo efektą.

(A. Krimskaja, 2008; A. Ježovas, 2011; T. Zacharčuk, 1998).

Individualios mokslinės veiklos kartografavimo funkcija

A. Krimskaja praturtino personalinių bibliografinės informacijos išteklių sudarymo metodiką – sukūrė ir į bibliografijos teoriją įvedė terminą *mokslininko žinių žemėlapis*.

Šiuo pagrindu pristatyta nauja veiklos kryptis- – *individualios mokslinės veiklos kartografavimas*, leidžianti vystyti personalinių bibliografinės informacijos išteklių bibliometrijos patirtį, taikant informacines technologijas.

Prognozuojama, kad toliau bus galima vystyti žinių vadybos priemones naudojant mokslo-pagalbines personalines bibliografijos rodykles.

Lobistinė funkcija

mokslo įstaigos ir kolektyvai panaudoja personalinius bibliografinės informacijos išteklius gaunant lėšas moksliniams tyrimams, pritraukiant investuotojus į tam tikrą mokslo, konkretaus mokslininko ar praktinės veiklos sritį.

Reklamos funkcija

Padedą mokslininkui ar kolektyvui surasti mokslinių tyrimų partnerius.

Mokslininkų veiklos propagandos funkcija

sudaro galimybę sekti šalies ar įstaigos mokslo pasiekimus, mažinti visuomenės intelektualinį atskirtumą, pritraukti naujus mokslininkus.

Veiklos vertės funkcija

personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai gali pasitarnauti kaip mokslininkus ar kolektyvus įvertinanti priemonė atestacijose, konkursuose bei rinkimuose.

Sekimo funkcija

leidžia įtakoti mokslinių tyrimų intensyvumą, atlikti operatyvesnį naujų žinių gavimą, vykdyti kitų analogiškų mokslo įstaigų ar mokslininkų, kolegų, o gal būt ir konkurentų, pasiekimų kontrolę.

(T. Zacharčuk, 1996)

Bibliometrinė funkcija mokslo komunikacijoje

A. Ježovas (2011), tyrinėdamas humanitarinių mokslų atstovų informacinės sąveikos ypatybes, rėmėsi jų PBI išteklių komunikaciniais aspektais kaip pagrindiniais rodikliais.

PBI funkcijų raiška švietimo srityje

- **pažintinės veiklos aktyvinimo,**
- **skaitymo motyvų formavimo,**
- **pagalbinė profesinėje srityje,**
- **jaunųjų specialistų kultūros formavimo,**
- **nacionalinės savimonės raiškos,**
- **mokslo ir švietimo ryšių.**

(J. Kozlenko, 2010).

Išvados

- Personalinė bibliografinė informacija turi plačias funkcines galimybes.
- Specialiųjų funkcijų gali atsirasti tiek, kiek galima išskirti vartotojų socialinių grupių ir jų keliamų uždavinių.
- Nustatyti personalinių bibliografinės informacijos išteklių funkcines galimybes ir savybes visų pirma gali jų rengėjai, atrasdami ir taikydami naujas personalinės bibliografinės informacijos pateikimo formas, naujus metodikos sprendimus bei tobulindami esamus, o taip pat atlikdami vartotojų informavimą apie šios rūšies išteklius.